

Csánki Dezső-emlékülés Füzesgyarmaton

Százhuszonöt évvel ezelőtt, 1857. május 18-án született Csánki Dezső, történész, Békés megye, közlekedési Füzesgyarmat országos hírvé szülőtte, helytörténeti körünk névadója. Csánki Dezső a magyar történettudomány kiemelkedő alakja, a Magyar Országos Levéltár főigazgatója és a Magyar Tudományos Akadémia másodelnöke volt.

A község vendégei (mintegy 70–80 fő) a szülőház – paplak – falán elhelyezett emléktáblánál gyülekeztek, ahol Zöld Lajos iskolaigazgató emlékezett meg a nagyközség szülőttéről. Köszöntötte a megjelenteket, s vázolta Csánki Dezső életútját, kapcsolatát szülőföldjével. Kiemelte, hogy „Füzesgyarmat büszke volt jeles fiára, akit 70. születésnapján díszpolgárává választott, 1973-ban pedig – halálának 40. évfordulója alkalmából emléktáblával jelölték meg szülőházát (Bethlen u. 1.)”. Ezt követően a HNF és a tanács nevében dr. Szentesi Károly vb-titkár, majd Borbíró Lajos, a „Csánki Dezső” Helytörténeti Kör vezetője, valamint más társadalmi, gazdasági szervek küldöttei koszorúzták meg az emléktáblát.

Az ünnepséget a Magyar Televízió rögzítette, és még aznap este ország-világ láthatta a Híradó 2. kiadásában.

A tanácsháza dísztermében folytatódott az ünnepség, Tökés Imre, a Vörös Csillag Tsz párttitkára, a nagyközégi tanács társadalmi elnökhelyettese köszöntötte a községbe érkezett dr. Sashegyi Oszkárt, az Országos Levéltár nyugalmazott főigazgató-helyettesét, aki Csánki Dezső életpályájáról szolt s értékelte tudományos munkásságát. Elmondta, hogy a kilenc testvérel nevelkedett Csánki Dezső a debreceni és a késmárki kollégium diákja volt, majd 1875 őszén iratkozott be a pesti Tudományegyetem bölcsészkarára mint történelem-földrajz szakos tanárjelölt. Az egyetemen Salamon Ferenc, a jeles történész volt rá a legnagyobb hatással, aminek az lett a következménye, hogy noha középiskolai tanári okevetet szerzett, a történelmet nem tanítani, hanem kutatni vágyott. „Füzesgyarmat szülőtte – mondotta az előadó – soha nem felejtette el paraszti őseit, ezért is vállalta mindig tudatosan szülőföldjét és kísérte figyelemmel az e vidéken élők sorsát”.

Az emlékülés második előadója dr. Szabó Ferenc, Békés megyei Múzeumi Szervezet igazgatója volt, aki a Békés Megye Levéltár 250 éves történetéről tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást. Az ünnepi emlékülés befejezéseknél a helyi általános iskola szavalói Petőfi Sándor-verseket, valamint községünk szülőttének, Hegyesi János paraszt költőnek a Sárreíti világ című versét mondták el.

A Csánki Dezső Helytörténeti Kör az emlékülés és a múzeumi világnap alkalmából ŐSEINK HAGYATÉKA II. címmel bemutatott kiállítást rendezett tájjellegű székházában, bemutatva legújabb szerzeményeiket és a Kör életének néhány jellemző mozzanatát – amelyet a vendégek megtekintettek és nevüket beírták a Kör vendégeknyövébe.

Borbíró Lajos

A tanyanevekről¹

Több alföldi tanyás megyében folyik jelenleg a földrajzinév-gyűjtemények ellenőrzése, illetve a kézirat előkészítése (a cédulázás). A legnagyobb tanyás megyében, Bács-Kiskunban az összegyűlt névanyag nagyobb része *tanyánév*: kevés kivétellel személynév és a *tanya* szó összetétele.

1982. március 4-én összegyűltünk néhányan,² az MTA Nyelvtudományi Intézetében, hogy eldöntsük: *hogyan kerüljenek a tanyanevek egységesen a jövendő (alföldi) kötetekbe? Milyen lejegyzés- és rövidítésrendszert alkalmazzunk, hogy minden fontos adat benne legyen a gyűjteményben, de a terjedősséget is, a szöveg túlzásfóltóságát is lehetőleg elkerüljük?*

Mi a tanya? A TESZ³ szerint „a határban levő kisebb gazdasági település.” Az Értelmező Kéziszótár szerint: „(alföldi) község, (mező)város határában lakóházból és gazdasági épületből álló kis gazdasági

¹ Tekintettel arra, hogy a földrajzinév-gyűjtés oroszlánrésze a Honismereti mozgalom keretében történik, célszerűnek tartottuk *Bognár András* módszertani jelentőségű írásának közlését. (Szerk.)

² Jelen voltak: BALOGH LAJOS, BOGNÁR ANDRÁS, FARKAS FERENC, HAJDU MIHÁLY, HÉVVIZI SÁNDOR, ÖRDÖG FERENC.

³ TESZ = A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. I–II. Bp., 1967–1976.

település". Ezeket a meghatározásokat feltétlenül ki kell egészíteni – a *gazdasági település* fogalmát pontosabban körülírva – a következőkkel:

1. Az (alföldi) tanyához mindig hozzátartozik kisebb-nagyobb földterület is: szántó, legelő, kaszáló, rét, szőlő, néhány gyümölcsfából, akácból vagy nyárból álló facsoport (erdő) stb. is. Azaz a tanya neve nem csak épület(ek)et, hanem területet is jelöl.

2. Gyakori az is, hogy személynév + tanya szóösszetétel jelöl valamely területet akkor is, ha már nincs ott semmiféle épület (a tanya elpusztult, lebontották), csupán a hely neve él.

3. A tanya szóhoz kapcsolt személynév a legtöbb esetben a tanya jelenlegi vagy volt tulajdonosának a neve. A személynév többféle változatban szerepelhet: a vezetéknev, a keresztnév és a ragadványnevek különböző variációi.

Hogyan jegyezzük le, milyen rövidítéseket alkalmazunk a személynév + tanya–tanyája összetételű földrajzi nevek esetében? Ezt a kérdést vitattuk meg, és közös nevezőre jutottunk a következőkben:

1. A szóbeli (népi) neve(ke)t közlő adattestben nem rövidítünk semmit, mindig leírjuk a tanya–tanyája szót is.

2. Nem közöljük a tanya írásbeli (hivatalos) nevét és címét. Például: a Kovács-tanya mellé nem vesszük fel a (Kovács Péter tanyája, Belsőnyír 6.) adatot.

3. Az alföldi tanyák nagy többsége tengersík vidéken áll(t). Főlegesen tehát minden esetben fölírni a domborzatra utaló S betűt. Ha azonban a tanyakörnyék – akár csak alföldi értelemben is – dombos, mocsaras stb. vagy maga a tanya is hógyre épült, azt fel kell jegyezni..

4. Általában elhagyjuk a művelési ágra vonatkozó adatokat is. Mert nem tanya igazán a tanya, ha nincs a környékén szántó (kert), legelő, szőlő, gyümölcsös stb. Ha azonban valamilyen különleges növényt – pl. komlót – természetnek ott, azt érdemes följegyezni. Különösen akkor, ha pl. a Kovács-tanya Komlós-tanya alakban is szerepel.

Ha az adattest után leírjuk a Ta (= tanya), illetve Volt Ta (= volt tanya, lebontott tanya, tanyahely) rövidítést, ebből már nyilvánvaló: vagy máig is élő (lakott) tanyáról van szó, vagy a megszűnt tanya neve él még a terület népi elnevezésében.

5. Ami a (tanya) névmagyarázatokot illeti, itt már érdemes rövidítéseket alkalmazni. Főlegesen lenne számtalan sokszor leírni ugyanazokat a közléseket. Az elfogadott rövidítések: Tul. = tulajdonos, Volt tul. = volt (régebbi, egykori) tulajdonos, vn = vezetéknev, kn = keresztnév, rn = ragadványnev (csúfnév, melléknev). Néhány lehetséges változat (a teljesség igénye nélkül):

Kovács-tanya Ta. Tul. vn. (= lakott tanya, tulajdonosa vezetéknevéről).

István-tanya: Pista-tanya Ta. Tul. kn. (= lakott tanya, tulajdonosa keresztnevéről).

Kovács István tanyája Ta. Tul. vn, kn. (= lakott tanya, tulajdonosa vezeték- és keresztnevéről).

Sötét-tanya Ta. Tul. rn. (= lakott tanya, tulajdonosa ragadványnevéről). Ilyen esetben – ha egyébként nem nyilvánvaló – érdemes még megjegyezni: Kovács István ragadványneve „sötét” (volt).

Sötét Kovács-tanya tanyája Ta. Tul. rn, vn. (= lakott tanya, tulajdonosa ragadvány- és vezetéknevéről).

Sötét Pista tanyája Ta. Tul. rn, kn. (= lakott tanya, tulajdonosa ragadvány- és keresztnevéről).

Sötét Kovács Pista tanyája Ta. Tul. rn, vn, kn. (= lakott tanya, tulajdonosa ragadvány-, vezeték- és keresztnevéről).

Ha a tanyának több népi neve is van – pl. az egyik az egykori, a másik a jelenlegi tulajdonost idézi – akkor ezeket a d o r e n d b e n írjuk fel. Például: Sötét Kovács Pista tanyája: Labozár-tanya Ta. Volt tul. rn, vn, kn, Tul. vn.

Természetesen jónéhány egyéb változat is lehetséges még, ezeknek a feljegyzési és rövidítési problémáit az ellenőrzők, közzétéveők maguk is könnyen megoldhatják.

A mondottakból nyilvánvaló: a rengeteg tanyanev egyszívűen teszi ugyan az alföldi földrajzinév-gyűjteményeket, de valami többlettel is szolgál ez a névtömeg: a külterületen, magányos tanyákon (élt) és élő emberek (családok) szinte teljes vezetéknev- és ragadványnev-adattárát adja.

Itt és most csak a tanyanevekről szóltunk. Az egyéb tudnivalókat közlik a megyei útmutatók és a Kézikönyv.

Bognár András

Szücs Sándor

(1903–1982)

79. évében, 1982. augusztus 2-án elhunyt a Sárrét, az Alföld népe múltjának legjobb ismerője, aki már gyermekkorában szívesen hallgatta a múlt emlékeiről szóló históriákat. Már iskolás korában meséket, dalokat, hiedelemadatokat jegyezgetett fel, amikor még nem is sejtette, hogy milyen adatokat ment át az utókor számára. A Pusztai krónika (1946) bevezető soraiban maga írja: „Kis diák voltam még, amikor már tudatosan ápolts ismeretséget kötöttem a Sárrét, a Nagykunság meg a Hajdúság, vagyis az előttünk élők